

POLITIKAI VIZEKEN HATÁRVÍZI DIPLOMÁCIAI ESETEK

HORVÁTH NORBERT

Bevezetés

Víz. Ez a három betű kifejezi az élet bölcsőjét, az ősi környezet egyik alkotó elemét, melyből a földi lét származik. A sokféleképpen értelmezhető közeg, legyen szó a kémiai, fizikai, biológiai, vagy éppen az energetikai értelemben vett vízről, minden formájában elemi fontosságú jelentéssel bír. Minden jel arra mutat, hogy a fenntarthatatlan fejlődés útján járó és egyre szűkösebbé váló világunkban, ahol háborúk dúlnak a nyersanyagokért, ahol az eltérő környezeti tényezők által predesztinált, civilizációs és emberi sorsok között tátongó szakadékok egyre szélesebbre nyílnak¹, a víz szerepe fokozatosan felértékelődik, és aktuálisává válik a politikai értelemben történő meghatározása. Ez az újszerű fogalom (ti. „határvízi politika”) – komplexitásából adódóan – nagymértékben eltér a hagyományos, a 20. század nyolcvanas évtizedéig elfogadott államközi diplomáciai megközelítésektől. A nemzetközi kapcsolatokban megjelenő értékeket és érdekeket tovább árnyalja, ugyanis egyetlen fontos célkitűzésként kizárólag a víz biztosítását tartja szem előtt, ezáltal háttérbe szorítva a gazdaság vagy politika egyéb területén megjelenő együttműködési lehetőségeket. Bár a mai napig sokan kifogyhatatlan természeti erőforrásnak tekintik, pontosan nagymértékű szennyezéséből és egyes területeken szűkösségből adódóan okkal feltételezhető az, hogy a víz megszerzése lesz a jövőbeni politikai-gazdasági folyamatok fontos mozgatórugója (Afrika és Ázsia bizonyos részein már ma is az). Globalizálódó világunk államközi kapcsolataiban fellelhetünk olyan hézagokat – talán a nemzetközi jog jellegéből adódóan –, amelyek akár a nemzetközi szokásjog kodifikálásával, vagy államok közötti egyezmények születésével, új államok létrejöttével és új problémák megjelenésével, vagy felerősödésével további szabályozást igényelnek. A már meglévő nemzetközi jogszabályok sok esetben a mostaninál hatékonyabb megvalósítást kívánnak, szankcionálási lehetőségek hiányában, a nemzetközi szervezetek és kimondottan az ENSZ tehetetlensége nyomán a környezetvédelmet érintő döntések végrehajtása

nem, vagy nem megfelelően történik meg,² Európa, és ezen belül Magyarország szempontjából rendkívül fontos kiemelni ez utóbbi problémát, hiszen kontinensünk vizeinek és vízgyűjtő területeinek szinte mindegyike államhatárok által tagolt. Hazánkban a felszíni vízkészlet³ több mint 90%-át olyan vízfolyás adja, amely határfolyó és/vagy nem hazai eredetű, vagyis ezen vizeink tisztasága nagymértékben felvízi szomszédaink felelőssége.⁴

Alapfeltevésként tehát kijelenthető, hogy a biológiai, kémiai, fizikai, stb. értelemben vett hazai felszíni vízkészlet tiszta, természetes állapotban való elérésének és megőrzésének alapvető feltétele a „politikai vizeink”, határvizeink rendezettsége. A tanulmány számos szakirodalomból merítve, áttekintő jelleggel azt vizsgálja, hogy Magyarország számára milyen lehetőségek adódtak, adódnak a felszíni vízkészlet megóvására a diplomáciai és a politikai döntések tükrében, és kiemel egyes konkrét ügyeket, melyek a legjobban rávilágítanak a már említett sérülékeny helyzetünkre.

A Duna vízgyűjtője

Európa leghosszabb folyójának természeti értékét és gazdasági súlyát hagyományosan nagyra tartották. A koraujkor kezdetétől a Duna jelentette a történelmi vízi útvonalat a Kárpát-medence áruszállítási hálózatában, a 19. század közepétől az ipari létesítmények mellett a fellendülő mezőgazdasági termelést is „táplálta”. Már az 1900-as évek első évtizedeiben történtek nemzetközi kezdeményezések, amelyek a Duna és vízgyűjtő medencéje megóvása érdekében jöttek létre.⁵ Az 1920-ban aláírt trianoni békediktátum alapján a Duna medencéjét feldarabolták, folyóvizei államhatárok mesterségesen kialakított vonalát jelentették. A közös érintettségből kifolyólag az 1920-as években körvonalazódni látszott egy, az érintett hatalmak közötti – először kétoldalú szerződésekben⁶, majd trilaterális paktumban (Magyarország-Csehszlovákia-Románia) létrejött nemzetközi összefogás (CRED – Commission de Regime des Eaux du Danube). A második világháború végeztével a nemzetközi erőviszonyok megváltoztak, új államok és blokkok jöttek létre, szükségessé vált tehát a korábbi egyezmények megújítása, újak megkötése. Magyarország 1949-ben a Szovjetunióval, 1950-ben Romániával, 1954-ben Csehszlovákiával, majd 1956-ban a már semleges Ausztriával kötött újabb kétoldalú megállapodásokat. A szovjet tömb felbomlásával és a rendszerváltással egyidejűleg

újabb szerződésmegújítási hullám szemtanúi lehetünk a régióban.⁷ A folyó vízgyűjtőjével kapcsolatos környezetvédelmi együttműködések terén új szemléletű, multilaterális törekvések eredményeként tekinthetünk az 1992-es Helsinkii Egyezményre, a nemzetközi jelentőségű vízi utakról szóló európai megállapodásra (Genf, 1996), illetve a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről szóló 1994-es Szófiaii Egyezményre. Magyarország és további három „dunai szomszédja” mára már az Európai Unió tagja, így a közösségi szabályozás az államközi, vízvédelmi kapcsolatokat is nagyban befolyásolta.

Az EU-ban a kilencvenes évek végén történtek törekvések a felszíni és felszín alatti vizek minőségi állapotának megőrzése, vagy eredeti környezeti állapotába való visszaállításának közösségi szabályozása érdekében. Igaz, már a hetvenes évek közepétől találunk olyan közösségi jogszabályokat és irányelveket, amelyek az említett területet részben lefedték, de kimondva-kimondatlanul hatékonyságuk sokszor megkérdőjelezhető volt. Részben ezen korábbi irányelvek – az azóta eltelt évek során – továbbfejlesztett változatainak egységesítéseként, részben újabb, vagy lefedetlen szabályozási területek áthidalása érdekében született meg egy komplexebb és sokkal szélesebb körű direktíva: az EU Víz Keretirányelve⁸ (továbbiakban: VKI, keretirányelv). A VKI már nem csupán egységes szabályozást ajánl tagállami szinten, hanem együttműködésre ösztönzi az európai államokat. A keretirányelv határ menti együttműködések szempontjából kihangsúlyozza a határvízi problémák rendezésének fontosságát az Integrált Vízforrás Kezelés (IWRM – Integrated Water Resource Management) nemzetközi együttműködési alapelve⁹ hivatkozva, valamint nem bizonyos országokhoz tartozó folyószakaszokat jelöl meg, hanem vízgyűjtő(ke)t, vízgyűjtő egységeket említ. Ez azért is fontos, mert például Ukrajna nem tagja az EU-nak, ezért a VKI nem vonatkozhat rá kötelező érvénnyel, mégis részt vesz annak megvalósításában, mivel a Duna vízgyűjtő területéhez tartozik és a már említett Szófiaii Egyezmény tagja¹⁰, amelyben a szerződő felek szintén vállalták a keretirányelv normáinak elfogadását.¹¹ A VKI mechanizmusa szerint 2009-ig Magyarországnak fel kell mutatni egy olyan végleges vízgyűjtő-gazdálkodási tervet, amelyet előzetes egyeztetések és tanulmányok alapján állítanak össze, és amely stratégiai irányokat jelöl ki a 2015-ig megvalósításra kerülő lépésekhez. A keretirányelv jövőbeni céljainak teljesülése valószínűleg megoldást fog kínálni a Trianon utáni dunai vízgyűjtő területek határok-

kal tagoltságának problematikájára, és a bős-nagymarosi vízlépcső ügyében is megkezdődhet majd a tényleges rehabilitáció.

A Duna

A Duna folyó magyarországi főágának hossza 417 km, ebből közel 180 folyami kilométer Szlovákia és Magyarország földrajzi határvonalával esik egybe. A nemzetközi feszültséget okozó, precedens értékű bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer tervezéséből kialakult államközi vita a klasszikus határmenti problémák közé sorolható. Környezetvédelmi szempontból a politikai (és ökológiai) konfliktusforrás a részben osztrák kivitelezésű, hírhedt „C variáns”¹² 1992-re történt megvalósulása és jelentős mennyiségű folyóvíz elterelése. Ezek következtében a környező ökoszisztéma került veszélybe. A komplex ökológiai rendszer egyensúlya megbomlott, és ez a mai napig negatív hatással van a fő Duna-ág és mellékágainak környezetére, a Szigetköz élővilágára, a környező települések ivóvízkészletét biztosító jelentős felszín alatti vizek mennyiségére és minőségére, valamint a hajózhatóságra is. A kormányciklusokon és politikai rendszereken átívelő diplomáciai ügyben igazán egyik fél (szlovák-magyar) sem tudott érdemleges fellépést tanúsítani. A hágai Nemzetközi Bíróság 1997-es döntését követően a szlovák és a magyar fél közösen kereste a megoldást a környezeti károk mérséklésére és az ökológiai rehabilitációra. Az álláspontok folyamatosan közeledtek, felmérések, kutatások készülnek az ügyben napjainkban is.¹³ A megfelelő diplomáciai feltételek mára lassan megteremtődtek, és a következő években megkezdődhet a valódi cselekvés időszaka, a környezetkárosító tevékenység megszüntetése. A magyar-szlovák közös stratégiai vizsgálat elvégzése után környezeti rehabilitáció indulhat az érintett területeken. Mostanra az említett VKI is közös cselekvésre, megegyezésre kötelezi az érintett államokat. Az elterelés által okozott károk helyreállítása a megszabott 2015-ös határidőig¹⁴ kell megtörténni, ezért a terveket a már említett, 2009 decemberéig leadandó vízgyűjtő-gazdálkodási tervbe – a közösen kijelölt környezeti célok elérését szolgáló intézkedések körébe – kell beleilleszteni¹⁵ és az azt követő évek során megvalósítani. A magyar-szlovák stratégiai vizsgálat és a vízgyűjtő-gazdálkodási terv kialakításának eredményeképpen egy használható megoldást kapunk a Szigetköz és a folyó felső-magyarországi szakaszán az ökoszisztémájának stabilizálására.

A Duna tisztaságának és jó állapotának megőrzése Magyarország felelőssége is, éppen ezért az országhatárunkat átlépő Duna víztisztaságának minőségében ugyanannyira érdekeltel vagyunk, mint amennyire a számunkra fontos felvízi szomszédjaink. A folyó tisztaságának megőrzése érdekében elengedhetetlen Magyarországnak is intézkedéseket tennie, annak tudatában, hogy erre nem csak a VKI, hanem egyéb uniós irányelv is kötelezi.¹⁶

Két fontos beruházást kell megemlíteni, amikor a Duna vízminőségének javításáról beszélünk: egyik a Budapesti Központi Szennyvíztisztító megépítése, a másik a Ráckeve-Soroksári Duna-ág rehabilitációja. A Budapesti Központi Szennyvíztisztító az ÉlőDuna projekt részeként egy komplex szennyvíz-korszerűsítési beruházás keretén belül fog megvalósulni, illetve részben már meg is valósult. Kiemelkedő szükségességét az a megdöbbentő adat is mutatja, hogy jelenleg a visszaömlő víz 49%-a biológiailag tisztítatlan. Várhatóan 2010 után, a részben EU-s források segítségével kivitelezett munkálatok befejeztével és az üzembe helyezéssel ez a számadat 5%-ra fog csökkenni, és ezzel nagymértékben hozzá fog járulni az alvízi vízminőség jelentős javulásához.¹⁷

Ha a Duna kapcsán vízrendezésről beszélünk, meg kell említenünk a Ráckeve-Soroksári Duna-ág rehabilitációját (továbbiakban: R/S/D). A folyó ezen ágán az utóbbi 10-15 évben egyre gyakoribbak a kommunális szennyvízbevezetésekől származó, bemosódó szennyeződések, és ennek hatására a felső 20 km-es szakasz vízminősége szinte teljesen alkalmatlan fürdésre, továbbá kihatással van a lejjebb fekvő szakaszok minőségére is. A projekt keretében iszapkotrási, szennyvízelvezetési és tisztítási munkák fognak megvalósulni, összesen 36 milliárd forintnyi költségvetést emésztene fel.¹⁸ A két beruházás szükségessége számos múltbéli mulasztásra emlékeztet. Az 1950-es években a térségben lezajlott ipari fejlesztéseknek és a szocialista stílusú, a környezetvédelmet nem ismerő területrendezésnek és településfejlesztéseknek köszönhetően, az addig árvízvédelmi funkciókat ellátó Duna-ág a régió szennyvizeinek gyűjtő-jévé vált. Fontos tehát a két program (R/S/D és ÉlőDuna) szinergiája, a VKI-ban foglaltak maradéktalan megvalósítása. A határvízi problémák megoldása és a vízminőségi feltételek biztosítása szempontjából a Duna magyar szakaszán a közeljövőben remélhetőleg sikerül kilábalni az elmúlt évtizedekből rajtunk maradt környezetromboló vízügyi állapotból.

A Dráva

A Dráva Európa egyik leggyorsabb sodrású és legtisztább felszíni vizei közé tartozik. A folyó dél-tiroli forrásától a Dunába kapcsolódó torkolatáig bezárólag 695 km hosszú, és ebből 168 folyami kilométeren keresztül halad a magyar-horvát határon, annak magyar vagy éppen horvát oldalán.¹⁹ A folyó menti térség kiterjedt, védett és felbecsülhetetlen természeti értékű élővilágnak ad otthont, több mint száz védett és hét őshonos növény-, illetve megközelítőleg 300 védett állatfaj található meg itt.²⁰

A Dráva emellett kiválóan használható vízenergia előállítására, mivel a forrástól a torkolatig számított esése meghaladja az egy kilométert (1110 m). Bár jelenleg 22 vízerőmű található a folyón, ezek közül jelenleg még egy sincs a magyar, illetve a magyar-horvát szakaszon.²¹ A Horvát Köztársaság kormánya 1992-ben kezdeményezte a folyó horvát-magyar határtól délebbre eső 29 km-es szakaszán – Novo Virjénél – egy újabb erőmű kiépítését. A tervezett beruházásban érintett szakaszon – ami ténylegesen nem része a Magyar Köztársaság területének – egy az erőművel járó 3,5 km hosszú alvízcsatorna is megvalósult volna, amivel az erőmű utáni vizet vezették volna vissza a Drávába.

A horvát fél által készített hatástanulmány 1998-ban került nyilvánosságra, viszont a dokumentum kizárólag a horvát területekre vonatkozó hatásokra terjedt ki, nem vizsgálva a magyar oldalon felmerülő esetleges következményeket. Határfolyó és határhoz közvetlenül kapcsolódó környezeti beruházás lévén a magyar kormány már 1999-ben jelezte, hogy diplomáciai vizekre szeretné terelni az „ügyet” és kérte az országhatáron áterjedő környezeti hatások vizsgálatáról szóló Espooi Egyezmény alkalmazását, mivel valószínűleg határon inneni területek is érintettek a beruházás későbbi hatásaiban.²²

Az Espooi Egyezmény alapján deklarálnálható, hogy a magyar hatóságok és a lakosság is részt vehetnek a horvátok előzetes hatásvizsgálati eljárásában, a magyar félnek véleményezési joga van a határmenti beruházást illetően, amit kötelesek figyelembe venni a megvalósíthatóság vizsgálat során. Civil oldalról egyértelmű elutasítottság övezte a tervezett projektet. A civil szervezetek közül főként a Dráva Szövetség, a Nimfea Természetvédelmi Egyesület, a Védegyület és a WWF említhető, akik a kiegészítő horvát hatástanulmány után is kitartóan (2004 február) kérték a magyar kormánytól, hogy foglalja kormányhatározatba a magyar fél elutasító álláspontját.²³ A magyar kormány kétoldalú tárgyalássorozat keretében

egyeztetett horvát partnerével, ennek eredményeképp 2003-ig elkészült a (már említett) horvát fél által kiegészített környezeti hatástanulmány, amely kitért az esetleges határon áterjedő hatásokra és változásokra is.

De mi is szerepelt a vízerőmű beruházásának terveiben? A folyó tervezett felduzzasztásával, és ezáltal erdőterületek elárasztásával éves szinten 640 GWh mennyiségű energia kitermelése vált volna lehetővé, ami csupán egy Barcs nagyságú város energiaszükségleteinek ellátására elegendő. Igaz, az alvízcsatorna megépítésével szabályozni lehetett volna a vízhozamot az eredeti mederben, viszont ezt a csatornát is csak a védett fajok szempontjából hasznos területek megszüntetésével lehetett volna megvalósítani.

A Dráva-erőmű ügyében kipattant vita egyik sarkalatos pontja a meder mélyülésének kérdése volt. Felmerült ugyanis az az elképzelés, hogy az amúgy is folyamatosan mélyülő folyómederre megoldást nyújthat az erőmű, a duzzasztással és a várható vízhozamcsökkenéssel.²⁴ A horvát hatástanulmány nem tér ki részletesen erre a pontra, kizárólag egy általuk megszabott, biológiai szempontból minimális vízhozamot állapít meg²⁵. Ezzel ellentétben a horvát fél a 2003 októberében tartott közmeghallgatáson határozottan kijelentette, hogy nem nyújt a folyamatos medermélyülésre megoldást a megépítendő erőmű.²⁶

A Magyarország által folytatott elutasító diplomáciai fellépés egyébként jogalapot jelent több szempontból is, még ha ezeket nem, vagy részben hangsúlyozta a magyar fél. Egyrésztől a már említett Espooi Egyezmény kapcsán van többek között véleményezési joga hazánkknak, másrészt az 1990-ben született Zágrábi Egyezmény²⁷ mondja ki, hogy a folyó hasznosítására történő beavatkozásokhoz a két állam közös akaratának nyilatkozata szükséges. Harmadsorban történt egy megállapodás Pécssett 1994-ben²⁸, amely egyértelműen rögzíti²⁹, hogy közös egyetértés megléte esetén lehet a drávaihoz hasonló beruházást kezdeményezni. Mindemellett Magyarország 2004-ben az Európai Unió tagja lett, kötelező érvényű lett rá tehát a már említett Víz Keretirányelv normáinak betartása, melynek a hazai jogba történő átültetéséről 2004-ben kormányrendelet formájában gondoskodott a magyar állam.³⁰ A Duna vízgyűjtő folyói közé tartozó Dráva állapota a fentiekben leírt kifogások miatt nem hogy javulna, hanem romlana a jelenlegi (vízerőművekkel szabályozatlan) helyzethez képest, ezért is kifogásolható a projekt. A VKI-t egyébként az EU-ba igyekvő Horvátország is magára nézve kötelezőnek tartja (már a Szófia Egyezmény kapcsán is).

A VKI mellett az EU Madárvédelmi³¹ és Élőhelyvédelmi Irányelvének³² sem felel meg a beruházás, mivel többek között olyan védett állatfajok élőhelyét korlátozhatja, mint a kis csér³³, mely a folyón kialakuló kavicszátonyokon költ. A magyar diplomácia sikerének és a civilekkel együtt vállalt közös ügyért való kiállásának köszönhetően a beruházás nem fog megvalósulni. Ehelyett kezdeményezések és határokon átívelő összefogások indultak, melyek megpróbálnak megoldást találni a meder fokozatos mélyülésének problémájára³⁴, újra felmerült a közös nemzeti park létrehozásának ötlete, ami annak idején nem valósult meg épp a Novo Virje-i Vízerőmű ügyében képviselt horvát álláspont miatt. Jelenleg a Duna-Dráva Nemzeti park és a horvát Kopácsi Rét Naturpark között együttműködés folyik³⁵, és tervezik egy ún. bioszféra-rezervátum felállítását a Dráva, a Duna és a Mura mentén.³⁶ A Dráva-menti államok céljaik deklarálására 2008 szeptemberében a szlovéniai Mariborban megrendezett Dráva Szimpóziumon nyilatkozatban hozták nyilvánosságra közös szándékaikat a vízhasznosításban, a természetvédelmi és környezetvédelmi összefogásban, valamint az élőhelyek megőrzésében, rehabilitálásában.³⁷

A Rába

A Rába Nyugat-Magyarország meghatározó határfolyója, Passail mellől ered, Stájerországból (Ausztria) érkezik hazánkba és Szentgotthárd magasságában éri el az osztrák-magyar határt, majd Győrnél torkollik a Dunába. Négy fő folyóvíz táplálja, a Lapincs, a Pinka, a Csörnőc-Herpenyő és a Gyöngyös. Határon túli szakasza 110,7 km hosszú, a határon inneni pedig ennek csaknem kétszerese (211,3 km). Magyar és osztrák oldalon 23 olyan létesítmény található, amely potenciális szennyvízkibocsátónak számít, és csak magyar oldalon nagyjából kétszer ennyi település, amely közvetlenül a folyó szomszédságában fekszik.

A folyó 2009-ben már lassan kilenc éve habzik. Ennek komplex okai vannak. Egyrészt három bőrgyár érintett (Wollsdorf, Jennersdorf és Feldbach városánál) mint károsanyag kibocsátó, valamint a szennyezés komplementereként egy geotermikus erőmű (helyileg Fürstenfeldnél) is talán felelősségre vonható. Ezek csupán a valósághoz igen közel álló hipotézisek, mivel a szennyezés okát a vizsgálatok befejeztéig nem lehet pontosan meghatározni. Mindenesetre határfolyóról lévén szó, Ausztria és Magyarország között heves diplomáciai vita alakult ki a 2000-es év-

tized második felében a Rába habzás miatt. Mindkét ország fő célja a szennyező források felfedése és mielőbbi megszüntetése. A magyar fél a már említett Espooi Egyezményben foglaltak szerint érdekelt és egyben hatásviselő fél is. Eddig hazánk nem élt a nemzetközi jogban foglalt lehetőségeivel, inkább a tárgyalásos utat választotta több-kevesebb sikerrel.

A probléma konkrét megoldásának előkészületeit 2007 májusában fektette le a két fél. Már Persányi Miklós minisztersége idején is történtek egyeztetések és persze osztrák ígéretet a habzás mérséklésére, mégsem konszolidálódott a helyzet. Fodor Gábor miniszteri beiktatása után ígért határozottabb fellépésének³⁸ először a Rába Akciócsoportban, majd ennek közvetett következményeképpen a 2008. július 26-ára kidolgozott Rába Akcióprogramban adott nyomatékokat.³⁹ Ennek lényege az ügyben először, közösen megmozduló határmenti felek határozott fellépése volt. Az akciócsoport első lépéseként meghatározta a szennyezés valószínűsíthető okát és ennek megszüntetésére dolgozta ki együttműködési programját. A politikai nyomásfokozás eszközével élve, 2007 júniusában az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága kihelyezett ülését Szentgotthárdon tartotta, ahol a tagok petícióban kérték az osztrák felet, vonja vissza az érintett habzó anyagot a folyóba engedő gyárak működési engedélyét. Ennek elmaradása esetén a magyar tárgyalódelegáció kilátásba helyezte, hogy nemzetközi bírósághoz fordul a Rába-ügyben.⁴⁰ A magyar állam részéről Sólyom László köztársasági elnök fejezte ki nemtetszését, továbbá civil szervezetek is demonstráltak, így tiltakozva az osztrák fél hozzáállása ellen.⁴¹

A Rába-ügy megoldásának kulcsa azonban főként a határozott diplomáciai fellépésen múlt, mint ahogyan az 2007 júliusában is látható volt a folyón történt újabb habzás észlelése kapcsán.⁴² A határozott kormányzati politika újabb lényeges eredményét konstataálhatta a közvélemény és a szakma összel, egy sor szennyező tényező mérséklődésével. 2007 októberére a kiváltó okokkal kapcsolatban a következő eredményeket érte el (a már említett akcióprogram keretében) a magyar környezetvédelmi szakárca az osztrák félnél⁴³:

- szigorodtak a kibocsátási határértékek,
- a mintavételek automatizálódtak,
- az osztrák hatóságok gyakrabban ellenőrzik a börgyárak kibocsátását, akár szűrőpróba-szerűen is,

- a Bécsi Műszaki Egyetem által kifejlesztett, megnövelt teljesítményű vízszűrő-rendszer hatósági engedélyeinek kezdeményezése a börgyárak részéről az osztrák hatóságoknál,
- a börgyárak naftalin-1,5 diszulfonát kibocsátásának felezése,
- a fürstenfeld-i geotermikus erőmű sótartalmú termálvíz-kibocsátásának csökkentése, majd az erőmű bezárása,
- közös rehabilitáció.

2007 ősze teljesen eseménytelenül zajlott a folyón, néhány kisméretű habzást leszámítva, melyet nem bizonyíthatóan az osztrák oldalon lévő gyárak okoztak.⁴⁴ Talán kicsit elhamarkodott volt a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium azon 2007. októberi kijelentése, hogy a Rába az évtized környezetvédelmi sikertörténete. Bár komoly előrelépések történtek a szennyező tevékenység feltárásában, de a történet közel sem ért véget az akcióterv kidolgozásával és részleges végrehajtásával, mivel 2008. január végén újabb nagymértékű szennyezés történt, amely a wollsdorf-i börgyárból került a folyóba.⁴⁵ A korábban megállapított határértékeket sorozatosan lépte túl az osztrák vállalat. A börgyár az akcióprogramban lévő tájékoztatási kötelezettségének sem tett eleget a határérték túllépésének észlelését követően, ezért az akkori szakminiszter újabb kérdésben fordult osztrák kollégájához annak érdekében, hogy rábírja a szennyezésért felelős céget, tartsa be környezetvédelmi vállalásait. Az előzetes tapasztalatok alapján magyar részről feltételezték, hogy az osztrák fél továbbra sem hajlandó változtatni az ügy során tanúsított addigi „hanyag” magatartásán. Ugyanakkor a magyar szaktárca tisztában volt vele, hogy a tényleges habzás majd csak 2009 után szüntethető meg, mivel a gyárakba szánt vízszűrő rendszerek üzembe helyezése és a fürstenfeld-i Geotermikus Fűtőmű leállítása a tervek szerint ekkorra fejeződik be.⁴⁶

A határozott fellépést nem lehetett egy osztrák részről félig-meddig betartott⁴⁷ akciótervvel letörni. Ezért a januári újabb és nagyobb szennyezés után, a magyar minisztérium érvényesítő politikáját a 2009-es célok teljesítésének mihamarabb történő elérése vezérelte Ausztriával szemben. A zöld tárca vezetője, Fodor Gábor 2008. február 20-ra összehívta az osztrák-magyar határvízi bizottságot, és újból kezdeményezte az osztrák üzemek termelésesökkentését, illetve működésük felfüggesztését, mindemellett a bizottság ülésén kérte az osztrák hatóságokat a vízszűrőrendszerek engedélyezésének felgyorsítására.

A 2008-as év diplomáciai eredménye, hogy a szennyezés valószínűsíthető fő okozóinál – az osztrák bőrgyáraknál – sikerült elérni a naftalin-szulfonát emisszió több mint felére csökkentését. Ugyanakkor akadémikusok szerint hiába szorították vissza ezen anyag kibocsátását, a folyó habzása változatlan maradt.⁴⁸ Franz Voves, stájer tartományi miniszterelnök 2008 áprilisi, Vas megyében tett látogatása után leszögezte, hogy még azon hónap végére – az előzetes tervek szerint – leállítják a fürstenfeld-i erőmű működését, amely a Lapincs-folyón keresztül áll kapcsolatban a Rábával, és vélhetően a szennyezés másik nagy kiváltó tényezője – az említett bőrgyárakon kívül.⁴⁹

Mindez azonban feltételezhető volt 2008 első hónapjaiban, mivel – a teljeskörű vizsgálatok hiányában – civil vélemények szerint a Németújvár (Ausztria) melletti kommunális szennyvíztisztító üzem is szerepet játszhat a habzás létrejöttében.⁵⁰ A koalíciós szakítás után kinevezett Szabó Imre környezetvédelmi miniszter is elégedettségét fejezte ki a Rába-ügyben, büszkén hangoztatva a szennyezés kapcsán kidolgozott cselekvési terv⁵¹ végrehajtásának folytonosságát. Az nyíltan látszik, hogy a Rába diplomáciai megoldása egyértelmű kormányzati presztízsként szerepel a magyar politikai közéletben.

Az ügyben elért végső eredmények a nyolc év távlatához képest üdvöztetőek, bár (a már korábbi eredmények után hitt „megoldás” miatt) szkepticizmusra adnak okot. Részsikerként fogható fel Olajos Péter európai parlamenti képviselő EP elé terjesztett és 2007. júniusban elfogadott, ún. „lex Rába” direktívája.⁵² Ezzel a szabályozással számos vegyi anyag és irtószer koncentrációját lehet ellenőrizni és kontrollálni (a kijelölt határértékekhez kötötten), nemcsak a Rábán, hanem számos más európai folyón is. E döntés szépséghibája, hogy a Tanács az Európai Parlamenttel együtt a vasi folyó szennyezésénél felmerülő naftalin-szulfonátra vonatkozó szabályozást nélkülözve fogadta el irányelvként.⁵³

Előrelépésként könyvelhető el az is, hogy 2008 második felében a Magyar-Osztrák Vízügyi Bizottság megbízásából elkészült az ún. Rába-survey, egy átfogó, komplex károsanyag-kibocsátást vizsgáló jelentés.⁵⁴ Ez a vizsgálat megerősítette a már elért diplomáciai részsikereket, vagyis konstatálta a jennersdorfi és a feldbachi gyárakban visszaszorított naftalin-1,5 diszulfonát koncentrációkat és azt is megállapította, hogy a wollsdorfi gyár kibocsátási értékei a megengedettnél magasabbak. Az érintett gyár azonban a tanulmány elkészülte után (2008 november) bejelentette, hogy a cserzési folyamatban használt naftalin-1,5 diszulfonát szintet 90%-kal

visszaszorítja.⁵⁵ Örömmre ad okot az is, hogy a 2007-es állapotokhoz képest mennyivel közelebb került a két ország álláspontja.

A Rába Akcióprogramban lefektetett közös árvíz-védelmi rendszer kidolgozására és az ökológiai rehabilitációra két közös projekt (előkészítési fázisban) megkezdődött, ezáltal közelebb hozva a már említett Víz Keretirányelv végrehajtását nyugati határfolyónkon.

A Tisza és mellékfolyói

A Tisza hazánk leghosszabb folyóvize. Igaz, hogy csak néhány kilométeren keresztül, de Ukrajna és Románia után a szlovák-magyar határt érintve halad tovább. Vízyűjtője olyan területen fekszik, amely otthont ad számos szennyező ipari tevékenységnek is. Ilyen szennyező forrás volt a nagybányai (Baia Mare, Románia) színesfémánya. Mindenki előtt ismeretes a 2000. évi nagybányai ciánszennyezés. A több tonnányi hal és számos egyéb populáció pusztulásával járó, hatalmas környezeti károkat okozó katasztrófa nagyrészt emberi gondatlanságból történt a Tiszán és a Szamoson egyaránt. A 2000-es incidens klasszikus példája volt a határon átnyúló szennyezésnek, és nagy visszhangot váltott ki a nemzetközi vízjoggal foglalkozó szakértők és szervezetek körében.

A szennyezés kapcsán két nemzetközi jogi szerződés, a már említett 1992. évi Helsinkiben kötött vízjogi egyezmény és a szintén 1992-es ipari baleset-egyezmény vált jogilag alkalmazhatóvá.⁵⁶ A két egyezményt ratifikáló országok azonban 2001-ben úgy döntöttek, egyértelműen a Tiszán és mellékfolyóin történt ciánszennyezés hatására, hogy új szerződésben kívánják megerősíteni a határokon áterjedő, ipari balesetből származó folyószennyezések polgári jogi felelősségét és az okozott károk megtérítését. Ennek fényében született 2003-ban a Kijevi Jegyzőkönyv, amely kihangsúlyozta a szennyező fizet alapelvét.⁵⁷

Továbbá 2003. szeptember 15-én kötött egy bilaterális megállapodás Magyarország és Románia között a határvizek védelméről és fenntartható hasznosításáról.⁵⁸ Ez az egyezmény is magában foglalja az 1992-es Helsinkit, az 1994-es Szófiai vízjogi megállapodás⁵⁹ és az EU VKI alapelveit. Az említett új paktum tudatában a román és a magyar fél meghatározta a felállított Magyar-Román Környezetvédelmi Vegyes Bizottság feladatait és hatáskörét. Ez alapján a nevezett bizottság eseti albizottságokat (továbbiakban ad hoc bizottság) hozhat létre egyes konkrét ügyek kapcsán.⁶⁰ A nagybányai ciánszennyezést követően a magyar kör-

nyezetvédelmi minisztérium is szükségesnek látott meghozni bizonyos védelmi intézkedéseket. Az első Nemzeti Környezetvédelmi Program keretén belül létrehozott egy monitoring rendszert a határokon áterjedő szennyeződések riasztására és lajstromba vette a Tisza vízgyűjtője mentén működő veszélyes és baleset esetén nagymértékben szennyező ipari forrásokat.

1998-ban a román hatóságoknak benyújtotta engedélyezési kérelmét és ezzel együtt szándékát is a kanadai-román Rosia Montana Gold Corporation vállalat egy, Verespatak (Románia) mellé tervezett színesfém-bányával kapcsolatban. A cég Európa legnagyobb külszíni aranybányáját tervezi kiépíteni a területen, egyes becslések szerint ugyanis legalább 330 tonna arany és 1300 tonna ezüst található a föld alatt.⁶¹ A nagybányai katasztrófánál érintett bányánál alkalmazott technológiához hasonlóan Verespatakon is cianidos eljárással üzemelő bányát kívánnak nyitni. A tervezett bánya a Verespatakon, az Abrud-patakon, az Aranyos folyón, és a Maroson keresztül lesz kapcsolatban a Tiszával, tehát egy esetleges, a nagybányaihoz hasonló szennyezés körülbelül 400 km-es szakaszon át „utazna” román vizeken, mire elérné a magyar határt.⁶² Bányatevékenységek eddig is zajlottak a régióban, az abrudbányai rézkombinát szintén cianos eljárással termelt ki hatalmas mennyiségű nemesfémeket 1990-ig, tizenhét éven keresztül.⁶³ 2003-ban a rézkombinát visszavonta a román környezetvédelmi tárcához benyújtott engedélyezési kérelmet, ez is azt bizonyítja, hogy nem zárható ki a környezetre gyakorolt veszélytelensége a tervezett ipari tevékenységnek, a cég által hiányosan biztosított technológiai feltételek tükrében.⁶⁴

Magyarország többször is felszólította a román kormányt, hogy ne engedélyezze a veszélyes beruházást. A már említett Espooi Egyezmény miatt hazánk is hatásviselő fél a beruházás esetleges következményeit vizsgálva, így lehetőségünk adódott a bánya terveinek véleményezésére és a környezeti hatásvizsgálati eljárásban való részvételre.⁶⁵ Az információk összegyűjtésére 2004 novemberében a Magyar-Román Környezetvédelmi Vegyes Bizottság egy ad hoc szakbizottságot hozott létre. A nemzetközi környezeti hatásvizsgálat 2005 januárjában kezdődött, és 2006 nyarára ért véget. A magyar szaktárca később közleményében köszönte meg a bányavállalat által benyújtott környezeti hatástanulmányt, majd ezen év szeptemberében eljuttatta hivatalos véleményét a román félnek, amiben határozottan elutasítják a bánya megépítését.⁶⁶

2007-ben elkészült annak a független nemzetközi szakértői csoportnak a hatástanulmánya is, melyet az ügyet vizsgáló ad hoc szakbizottság kért.⁶⁷ Sajnos ez a dokumentum sem bizonyult döntő jelentőségűnek az ügy kapcsán, ugyanis nem tért ki a károsnak valószínűsíthető tevékenység összes szegmensére. Mivel jelenleg is folyik az eljárás a verespataki iparfejlesztési övezet településrendezési terv módosítása stratégiai környezeti vizsgálatával kapcsolatban, a végkimenetelt illetően semmilyen végső státuszt nem lehet megállapítani.

Az viszont biztos, hogy a bánya veszélyezteti az egyéb román felszíni (és felszín alatti) vízfolyások mellett a Maros, és ezáltal a Tisza magyarországi szakaszát, igaz erre határozottan rámutató jelentés nem történt. Ez esetben viszont több nemzetközi irányelv és bilaterális egyezmény alapján is megállapítható lenne a projekt szabálytalansága. Ilyen irányelv például a már többször említett VKI és az Európai Parlament és a Tanács 2006/21/EK irányelve az ásványi nyersanyag-kitermelő iparban keletkező hulladék kezeléséről⁶⁸, valamint a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek veszélyeinek ellenőrzéséről szóló irányelv⁶⁹ (Seveso II. Irányelv).⁷⁰ Továbbá a beruházás az egyes köz- és magánprojektek környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról szóló irányelv⁷¹ és a 2004-ben megkötött magyar-román határvízi egyezmény⁷² szempontjából is aggályos.

A térség több nemzetközi szervezet védelmét is élvezzi, a folyószennyvezetések mellett nagy hangsúlyt fektetnek az államok közötti árvízvédelem megvalósulására is.

Konklúzió

Hazánk – földrajzi okok miatt – a folyóvizeink kapcsán rendkívül kiszolgáltatott helyzetben van, ezért a megelőzés lehetősége hazánk számára csekély mértékű. A bős-nagymarosi vízlépcső, és tiszai ciánszennyezés okozta események politikai-gazdasági hatásait ismerjük, ezért kiemelkedően fontos a kormányzat által kezdeményezett diplomáciai és politikai lépések megtétele. Jogi eszközeink megfelelő érvényesítése és a civilekkel való összefogás kiépítése is lényeges része az egységes álláspont kialakításában. A nemzetközi jog ugyanakkor nem mindig tud kielégítő megoldást nyújtani egy-egy specifikus problémára, éppen ezért szükségesek a nemzeti cselekvési mechanizmusok a hatékony védelem eléréséhez a nemzetközi felszíni vizeink fölött. Mindezek a tényezők tehát elősegítik, hogy „politi-

kai vizeink” tiszták maradjanak, és ezáltal alapját képezzék a felszíni vízfolyásaink rendezettségének, környezeti állapotuk tekintetében. Összegezve ez nemzetközi, nemzeti, kormányzati, és tudatos civil cselekvést kíván meg és ezen aktorok felelőssége elsősorban határvizeink tisztasága.

Sokan megkérdőjelezhetik, milyen érdekünk fűződik ehhez? Magyarország nyersanyagok és gazdasági erőforrások tekintetében hátrányos helyzetben van a többi európai országgal szemben. Nagy folyóink és egyéb felszíni vizeink megfelelő természetes környezete, természeti kincsei és földrajzi elhelyezkedése tálcán kínálja például a turizmus vagy éppen a hatékony vízi közlekedés, áruszállítás által befolyó nemzeti többletbévitelünket. Ezeket a lehetőségeket meg kell teremteni, élvezhetőbbé, használhatóbbá kell tennünk folyóinkat, és nem szabad hagynunk, hogy káros emberi beavatkozás áldozatai legyenek.

Felhasznált irodalom

- Bruhács, János: A határon túli környezeti károk orvoslásának problémája: nemzetközi magánjogi egyezmények. Jura 2005/1.
- Bruhács, János: Bevezetés a nemzetközi jogba. Jegyzet. PTE ÁJK Továbbképző Központ, 2001.
- Herczegh, Géza: Bős-Nagymaros. Valóság 2004/2.
- Homer-Dixon, Thomas: Környezet, szűkösség, erőszak, Typotex, 2004.
- Horváth, Zsuzsanna – Bándi, Gyula – Erdey, György – Pomázi, István: Az Európai Unió Környezetvédelmi Szabályozása, Átdolgozott Kiadás, Complex Kiadó, 2004.
- Hornok, Ernő: Verespatak, Recline Stúdió, 2005.
- Kardos, Gábor: A vízhez való jog, Acta Humana 15. évf. 2004/1. sz.
- Kerekes, Sándor: A Megkérdőjelezett Sikerágazat, Magyar Tudományos Akadémia, 2003.
- Bándi, Gyula: Környezetvédelmi Kézikönyv, Complex Kiadó, 2002.
- Nagy, Boldizsár: Bős-breviárium – Áttekintés a jogvita állásáról, Beszélő 2005/10.
- Rakonczi, János: Környezeti változások és a környezetpolitika, különös tekintettel az Alföldre. – In: Nagy E. (szerk.): Az Európai Unió bővítésének kihívásai. 2004.
- Somlyódy, László (szerk.): A Hazai Vízgazdálkodás Stratégiai Kérdései, Magyar Tudományos Akadémia, 2002.

Végjegyzetek

- ¹ Homer-Dixon, T.: Környezet, szűkösség, erőszak. 2004. 107.o.
- ² Bruhács, J.: Környezetszociológia, környezetpolitika. 1995. 250.o.
- ³ Hazánk ivóvíz igényének 90%-át a felszín alatti vizekből elégíti ki, igaz ennek fő forrásai a felszíni vizeink.
- ⁴ Moser, M. – Pálmai, Gy.: A környezetvédelem alapjai. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2005. 299.o.
- ⁵ Papp, K.: The Danube waters management: bilateralism and multilateralism from Hungarian viewpoints
<http://www.expozaragoza2008.es/ContenidosAgenda/tda/ST0401.pdf>, 2008. december 20.
- ⁶ Magyarország-Ausztria 1923, Magyarország-Románia 1924, Magyarország-Cseh-szlovákia 1928.
- ⁷ Magyarország-Ukrajna 1993, Magyarország-Szlovénia és Magyarország-Horvátország 1994.
- ⁸ Az EU Víz Keretirányelv (VKI) magyar nyelvű honlapja – www.euvki.hu.
- ⁹ Water Encyclopedia,
<http://www.waterencyclopedia.com/Hy-La/Integrated-Water-Resources-Management.html>, 2008. december 20.
- ¹⁰ A Szófiai Egyezmény tagja még az Európai Közösség és tagállamai, valamint Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Moldova, Montenegró, Szerbia.
- ¹¹ Az EU Víz Keretirányelv (VKI) magyar honlapja – www.euvki.hu
- ¹² Miután 1988-ban a magyar kormány az eredeti terveket végleg felrúgta, Szlovákia a folyóból bizonyos vízmennyiséget a dunacsúni gát segítségével egy szlovák olda-lon megépített csatornába terelt vízenergia hasznosítás céljából (A tervezett közös vízlépcsőrendszer egyoldalú, ún. C-variánsa).
- ¹³ Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium közleményei a magyar-szlovák tárgyalásokról
<http://www.szigetkoz.biz/kvvmkozlemeny/main.htm>, 2008. december 20.
- ¹⁴ Az EU Víz Keretirányelv (VKI) magyar honlapja - www.euvki.hu, 2008. december 20.
- ¹⁵ Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium közleményei a magyar-szlovák tárgyalásokról
<http://www.szigetkoz.biz/kvvmkozlemeny/main.htm>, 2008. december 20.
- ¹⁶ A települési szennyvíztisztításról szóló 91/271/EKG Irányelv
- ¹⁷ ÉlőDuna projekt - <http://www.eloduna.hu/>, 2008. december 20.
- ¹⁸ Sajtóközlemény: Nemzetközi Duna Nap, KvVM, <http://www.kvvm.hu/data/sajtokozlemenyek/8.pdf>, 2008. december 20.
- ¹⁹ Szilvássy, Z.: A huszonegyedik vízlépcső, Mérnök Újság, 2004. március.
<http://revfalu.uw.hu/page79.html>, 2008. december 20.
- ²⁰ Ökotúrák a Dráva mentén
<http://www.drava.shp.hu/hpc/web.php?a=drava&o=1152624465>, 2008. december 20.
- ²¹ Burián, A.: A nemzetközi Dráva – <http://www.hidrologia.hu/vandorgyules/24/3szekcio/240302.doc>, 2008. december 20.
- ²² Az említett egyezményt ekkor már mindkét érintett ország ratifikálta.
- ²³ Egyértelmű kormányhatározat rögzítse a novo virjei vízerőmű elutasítását!
Greenfo, http://greenfo.hu/hirek/hirek_item.php?hir=6881, 2008. december 20.
- ²⁴ Szilvássy, Z.: A huszonegyedik vízlépcső, Mérnök Újság, 2004. március.
<http://revfalu.uw.hu/page79.html>, 2008. december 20.
- ²⁵ 40 m³/s – több civil szakértő szerint ez a hozam komoly kockázatokat hordoz
- ²⁶ Toldi, M.: A Drávát nekünk kell megvédenünk, Mérnök Újság, 2004. május.
<http://revfalu.uw.hu/page81.html>, 2008. december 20.
- ²⁷ 1990/6. számú nemzetközi egyezmény, mely létrejött a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Képviseletének Szövetségi Végrehajtó Tanácsa Között a Dráva folyó közösérdekű szakaszának hasznosításáról.
- ²⁸ 127/1996. (VII. 25.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és a Horvát Köztársaság Kormánya között Pécsent, 1994. július 10-én aláírt, a vízgazdálkodási együttműködés kérdéseiről szóló egyezmény kihirdetéséről.
- ²⁹ 3. cikk 3. pont
- ³⁰ 2221/2004 (VII. 21.) Korm. rendelet.
- ³¹ A Tanács 79/409/EGK irányelve.
- ³² A Tanács 92/43/EGK irányelve.
- ³³ DRAVA European Little Tern River
<http://www.sterna-albifrons.net/soops/modules/news/>, 2008. december 20.

- ³⁴ LIFE Lebensader Obere Drau - http://www.life-drau.at/?p1=text&id=1&menu=2&lng=&sub_id=2, 2008. december 20.
- ³⁵ Duna-Dráva Nemzeti Park, GEF 2/1
http://ddnp.nemzetipark.gov.hu/index.php?pg=sub_194, 2008. december 20.
- ³⁶ Duna-Dráva Nemzeti Park, GEF 2/1
http://ddnp.nemzetipark.gov.hu/index.php?pg=news_111_1446, 2008. december 20.
- ³⁷ New 'Drava Declaration' Signed, ICPDR, http://www.icpdr.org/icpdr-pages/drava_declaration.htm, 2008. december 20.
- ³⁸ Fodor: a habzó Rába ügyében elfogyott a jó szándékú türelem, MTI.hu.
<http://www.mti.hu/cikk/204925/>, 2007. december 20.
- ³⁹ Rába Akcióprogram, Nyugat-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság honlapja,
<http://www.nyuduvizig.hu/?m=181>, 2008. december 20.
- ⁴⁰ Petíció a Rába érdekében teendő legelsőbb intézkedések ügyében, az Országgyűlés honlapjáról,
<http://www.parlament.hu/biz/korb/kapcsolat/peticio.pdf>, 2008. december 20.
- ⁴¹ Mint például a Pro Natura St. Gotthard civil szervezet.
<http://ixionweb.hu/pronas/>, 2008. december 20.
- ⁴² Az akcióprogram ekkor még javában a megvalósítási fázisban tartott – ezt mutatta a habzás, a korábbiakhoz képest kisebb mértéke is – a magyar miniszter mégis a jövőbeni szennyezések elkerülésére intette az osztrák felet.
- ⁴³ Előrehaladási és záró jelentés a Rába Akciócsoport tevékenységéről, Nyugat-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság honlapja
<http://www.nyuduvizig.hu/?m=183>, 2008. december 20.
- ⁴⁴ Vizsgálják a szennyeződés forrását a Rába magyar szakaszán, KvVM
<http://www.kvvm.hu/data/sajtokozlemenyek/65.pdf>, 2008. december 20.
- ⁴⁵ Fodor Gábor magyarázatot vár az osztrák társminisztériumtól a Rábát szennyező woldsdorf-i bőrgyár határértéket meghaladó kibocsátása miatt, KvVM.
<http://www.kvvm.hu/index.php?pid=1&sid=1&hid=1718>, 2008. december 20.
- ⁴⁶ Fodor Gábor a határértékek betartására szólítja fel az osztrákokat, KvVM.
<http://www.kvvm.hu/index.php?pid=1&sid=1&hid=1724>, 2008. december 20.
- ⁴⁷ A Rába akciócsoportok esütőtörkőn találkoznak, Népszava online.
<http://www.nepszava.hu/default.asp?cCenter=OnlineCikk.asp&ArticleID=1009041>, 2008. december 20.
- ⁴⁸ Hab a Rábán, Népszabadság Online.
<http://nol.hu/cikk/485841/>, 2008. december 20.
- ⁴⁹ Bezárják a fürstenfeldi geotermikus erőművet, Népszabadság Online.
<http://nol.hu/cikk/489780/>, 2008. december 20.
- ⁵⁰ Korszerűtlen osztrák szennyvíztisztító is szennyezheti a Rábát, Magyar Nemzet Online.
<http://www.mno.hu/portal/557574?searchtext=g%C3%BCssing>, 2008. december 20.
- ⁵¹ Rába Akcióprogram, Nyugat-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság,
<http://www.nyuduvizig.hu/?m=181>, 2008. december 20.
- ⁵² Európai "Lex Rába" védi a folyókat, Népszabadság Online.
<http://nol.hu/cikk/495921/>, 2008. december 20.
- ⁵³ Szabó Imre üdvözlí az Európai Parlament döntését, KvVM,
<http://www.kvvm.hu/index.php?pid=4&sid=82&khid=1892>, 2008. december 20.
- ⁵⁴ Rába survey 2008. Összefoglalás, KvVM,
http://www.kvvm.hu/cimg/documents/Raba_survey_2008_osszefoglalas.doc, 2008. december 20.
- ⁵⁵ Elkészült a Rába magyar-osztrák vízminőségi vizsgálatának közös értékelése, KvVM,
<http://www.kvvm.hu/index.php?pid=4&sid=82&khid=2101>, 2008. december 20.
- ⁵⁶ Bruhács, J.: A környezeti károk miatti nemzetközi felelősség, OTKA.
http://www.otka.hu/print.php?akt_menu=3886&, 2008. december 20.
- ⁵⁷ Bruhács, J.: A határon túli környezeti károk orvoslásának problémája: nemzetközi magánjogi egyezmények. Jura 2005/1. 48-60. o.
- ⁵⁸ 196/2004. (VI. 21.) Korm. rendelet, http://www.aquadocinter.hu/themes/VKI_hirek/Jogi_hatterag_2004/196_2004_korm_rend_R_1_egy.pdf, 2008. december 20.
- ⁵⁹ The Convention Danube River Protection Convention, DCPDR,
<http://www.icpdr.org/icpdr-pages/drpc.htm>, 2008. december 20.
- ⁶⁰ Környezeti tájékoztató a magyar-román környezetvédelmi együttműködés alapján, KvVM,

- <http://www.kvvm.hu/index.php?pid=12&sid=69&hid=1733>, 2008. december 20.
- ⁶¹ Románia-környezetvédelem, KvVM, <http://www.ktm.hu/index.php?pid=4&sid=26&hid=1500>, 2008. december 20.
- ⁶² Persányi Miklós a verespataki beruházásról tájékozódott, KvVM.
<http://www.kvvm.hu/index.php?pid=10&sid=53&hid=485>, 2008. december 20.
- ⁶³ Hornok, E.: Verespatak, ReKline Stúdió, 2005. 48.o.
- ⁶⁴ Persányi Miklós sürgős tájékoztatást kért Romániától a verespataki fejleményekről, KvVM.
<http://www.kvvm.hu/index.php?pid=12&sid=69&hid=242>, 2008. december 20.
- ⁶⁵ Magyarország részt vesz a verespataki beruházás környezeti hatásainak vizsgálatában, KvVM,
<http://www.kvvm.hu/index.php?pid=12&sid=12&hid=717>, 2008. december 20.
- ⁶⁶ Súlyos hiányosságok és ellentmondások a hatástanulmányban. Hivatalos magyar vélemény a Verespatakon tervezett aranybánya nyitásáról, KvVM.
<http://www.kvvm.hu/index.php?pid=4&sid=26&hid=1334>, 2008. december 20.
- ⁶⁷ A független jelentés az eljárás szempontjából egy munkaanyag volt, nem befolyásolta a hivatalos magyar véleményt.
- ⁶⁸ Az EP és a Tanács 2006/21/EK Irányelve,
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:102:0015:0033:HU:PDF>, 2008. december 20.
- ⁶⁹ A Tanács 96/82/EK Irányelve, <http://www.mkeh.gov.hu/index.php?name=OE-eLibrary&file=download&id=3995&keret=N&showheader=N>, 2008. december 20.
- ⁷⁰ A teljes felsorolásban meg kell említeni az ügy kapcsán már említett és kiemelt fontosságú Espooi egyezményt is.
- ⁷¹ A Tanács 1985. június 27-én kelt 85/337/EGK irányelve, amit 1997-ben a 97/11/EK irányelvben módosítottak:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:03:31997L0011:HU:PDF>, 2008. december 20.
- ⁷² Persányi Miklós és Ilie Sârbu aláírták a román-magyar határvízi egyezményt, Greenfo, http://www.greenfo.hu/hirek/hirek_item.php?hir=5534&PHPSESSID=c, 2008. december 20.